Emanuel Škatula:

O mezinárodní hospodářsko-politický program družstevní.

Jednou z otázek, položených na program příštího mezinárodního sjezdu družstevního, který se bude konat v srpnu 1930 ve Vídni, je stanovení celosvětového hospodářsko-politického programu družstevního. Pořadatelem sjezdu je Mezinárodní družstevní svaz v Londýně, k němuž podle nejnovějších dat připojeno je přes 100.000 družstev, převážně spotřebních, avšak také výrobních a hospodářsko-zemědělských s okrouhlým počtem 50 milionů členů z více jak 30 zemí a států celého světa, kterážto okolnost sama o sobě svědčí, o jak důležitou věc při stanovení programu jde.

Urychlení, s jakým tato otázka v příslušných družstevních kruzích je projednávána a zájem, jaký se na ni klade, vynuceny byly vzrůstajícím početním i mravním významem družstevního hnutí, uplatňujícího se na všech polích hospodářské činnosti. Běží o program, který by nejen koncisně stipuloval ekonomické požadavky široce rozvětnému hnutí společné, nýbrž který by také určil praktickou cestu k jich provádění. Jistě že črtati takové programy není věcí snadnou a pohodlnou, a potvrzení toho spatřujeme ve zřejmých rozpacích a obtížích, s nimiž činitelé, přípravnými pracemi pověření, denně mají co činit. Je tu třeba v prvé řadě bystrého a hlubokého vystižení celé současné linie hospodářského vývoje, správného zaujetí stanoviska k množství jevů ekonomicko-politických, postřehu jejich zákonitosti i souvislosti a odvození pevných a nekolísavých teoreticko-praktických zásad do budoucnosti. Není-li vzhledem k složitostem hospodářského mechanismu světového snadným počinem již jen pouhá přípravná práce analytická, tím nesnadnější je při stanovení takové linie praktické politiky, jež by se vztahovala na tak ohromnou oblast působnosti družstevního hnutí, vykazující tolik zvláštností a svérázných odstínů.

První pokusy o stanovení jednotného programu datují se teprve od založení Mezinárodního družstevního svazu v Londýně r. 1895. Brzy se totiž objevilo, že Alliance, jak svaz také nazýván, nepostačí pouhé stručné nahození několika hlavních zásad, a že široký proud života i hnutí vyžaduje dalších propracovaných detailů, ano i přesnějšího a obsažnějšího výkladu těchto zásad. Proto snad každý sjezd Mezinárodního svazu, který se od té doby konal, musil se chtě nechtě zabývati buď celým komplexem programových otázek, nebo aspoň jich některým detailem. Od svého úzkého programového rámce propracovalo se družstevní hnutí světové jen pozvolna k programu,

který je platným dnes a který již naléhavě žádá svého doplnění, rozšíření i korektur.

Hnutí to, jež teprve začalo navazovati pevnější mezinárodní styky, mohlo jen dočasně vystačiti s pouhým programem rámcovým; téměř veškerá jeho činnost byla beztak vyčerpávána vlastním soustřeďováním a koordinováním svých sil a spíše řešením otázek detailních na národním poli. Byla tu také nevyvinutost jednotlivých družstevních forem a povšechná slabost hnutí, jež nepřipouštěly plýtvati silami.

Tím však není řečeno, že by toto hnutí nebylo mělo svých jasných zásadních hledisk; jeho vůdčí ideou hned od počátku byla hospodářská a sociální emancipace pracujících vrstev, k níž mělo se dospěti cestou pokojnou, skrze tak zv. zásady ročdalské a vytvoření takových nových společenských forem, jež by umožnily a upravily cestu nejširšímu družstevnímu kolektivismu. Podle zmíněného ročdalského programu, který dosud je platným, má se svépomocí přejíti od organisované spotřeby k organisaci výroby v zájmu spotřeby a odtud k společenskému řádu družstevně sociálnímu, v němž zájem spotřebitelův je hlavní osou. Družstevní hnutí také hned od svých počátků postavilo se rozhodně proti všem tendencím soukromovýdělečným, otevřeně se vyslovilo proti soustavě vražedné soukromé soutěže a pro takovou mezinárodní výměnu lidských statků na družstevním podkladě, která by byla zabezpečením světového míru, protiváhou snahám kapitalistického imperialismu a umožněním nejširších přátelských styků mezi jednotlivými národy.

Mocných podnětů dostaly tyto snahy za světové války a v dobách přímo jí následujících. Touha po uplatnění se družstevních zásad nikdy nebyla tak živě pociťována, jako v období naprostého hospodářského chaosu, rozvratu výrobního a finančního a nejvyšší tísně spotřebitelských mas. Pod dojmem těchto poměrů stanoveno na mezispojenecké a neutrální konferenci družstevní v Paříži roku 1919 po referátech francouzského národohospodáře prof. Karla Gide a dnešního ředitele Mezinár. úřadu práce Alberta Thomase několik nových odstavců principielního obsahu, jež schváleny prvním poválečným mezinárodním sjezdem družstevním v Basileji roku 1921. Tato resoluce, znamenající zároveň první širší formulaci mezinárodního programu družstevního, zní takto:

> »Desátý sjezd Mezinárodního družstevního svazu konstatuje, že obchodní politika až dosud byla politikou válečnou, i když válka se halí do forem obranných, jestliže země, přijímající ochrannou soustavu, usilují o to, aby se bránily proti tomu, co nazývají nepřátelským vnikáním, to jest proti dovozu zřizováním celně právních závor, nebo jde-li o válku útočnou, k níž často vede volná výměna, jestliže země, které jsou dosti silné, aby se dovozu nemusily obávati, usilují o vniknutí do zemí jiných, anebo konečně jde-li o smělý a obratný imperialistický systém těch, kdož použitím dumpingu a soustavy trustů snaží se domácí trh cizině uzavříti a sami hodlají trhů cizích dobýti. Družstevní hnutí odporuje soutěži a válce

ve všech jejich formách. Ono nevyžaduje ani odstranění celních práv, ani obchodních smluv, neboť ví, že tytéž praktické účiny, o něž v prvém či druhém případě jde, mohou vyzníti zcela různě, podle ducha, který je naplňuje. Družstevní hnutí uznává, že soustava svobodné výměny v mnoha situacích pomohla spotřebitelům, vedouc k láci a k snížení životních výloh, avšak jeho politikou nemůže být ani národní ochranářství, ani mezinárodní volná soutěž. Družstevnictví prohlašuje, že jeho cílem je sjednocení se všech národů. Ono vystupuje pro rozmnožení obchodních smluv, žádá však, aby z nich vymizel kramářský duch, který v nich až dosud pravidelně zavládal, a aby smlouvy ty uzavřeny byly znovu na dlouhou dobu, tak, aby průmysl byl bezpečen a vývoj zajištěn. Sjezd připojuje se k návrhům, předloženým již Svazu Národů, aby bylo docíleno stanovení a úprava podmínek spravedlivého rozdílení surovin a životních potřeb, a aby byla zavedena kontrola nad mezinárodními monopoly a trusty. Sjezd vyslovuje přání, aby hospodářský a finanční výbor Svazu Národů co nejdříve zřídily Mezinárodní úřad statistický, pověřený sbíráním a uveřejňováním všech účelných zpráv o výrobě, zásobách a potřebách různých zemí. Sjezd vyslovuje přesvědčení, že obchodní styky mezi družstevními organisacemi různých zemí nejen k všeobecnému prospěchu vylučují zprostředkovatelský zisk, nýbrž že mohou také účinně připraviti základy světového hospodářství, zbaveného bojovného a výdělkářského ducha. Za tím účelem doporučuje sjezd navázání hospodářských styků nejen od země k zemi, nýbrž také styk organisovaných spotřebitelů se sdruženími zemědělských výrobců a spoléhá na ústřední orgány Mezin. družst. svazu, že své snahy v tomto smyslu rozšíří na všechny družstevní organisace celého světa.«

Hospodářsko-politická resoluce sjezdu basilejského, kterou jsme nezkráceně uvedli, značí vážný pokrok ve smyslu programovém. Ale i ona má své nedostatky, hned pokud jde o cla, obchodní politiku a mezinárodní styky. Není zajisté její vinou, že uskutečnění zásad, jež hlásá, je dosud velmi vzdáleno. K tak dalekosáhlým ideálům lze dospěti, přihlížíme-li k současným poměrům, jen velmi zvolna a sotva kdo odhadne dráhu, kterou bude třeba projíti, než se mrtvé litery programu vtělí ve skutky. Budoucnost spočívá na mnoha okolnostech a činitelích, v neposlední řadě také na družstevním hnutí samém, na jeho vývoji i na jeho vnitřní síle. Přívrženci kooperativismu mohou být naplněni radostí nad postupným pronikáním hospodářského a společenského života myšlenkami, které jsou jejich vyznáním.

Basilejský sjezd cítil potřebu doprovodit resoluci dodatkem, který vyplynul z referátu belgického družstevníka Viktora Serwy a jenž přináší několik pokynů praktických. Považuje sorganisování se všech spotřebitelů ve družstvech za nejlepší prostředek k povznesení hospodářských poměrů ná-

rodů a za nejbezpečnější záruku světového míru, uložil ústřednímu představenstvu MDSvazu:

1. aby se co nejdříve obrátilo na obyvatelstvo s vysvětlením, jak nutné je sorganisovati se družstevně, aby práva spotřebitelů byla obhájena;

2. aby vyzvalo každý přičleněný svaz uveřejniti provolání k dělnictvu své země, aby družstva již trvající posílilo a tam, kde jich dosud není, aby je zakládalo.

Sjezd, obraceje se zvláště na dělnictvo odborově organisované, podotýká, že družstva řízena jsou proti soustavě soukromovýdělečné a že bojují pro celek, ať sestávají ze spotřebitelů nebo výrobců. Sjezd prohlašuje, že družstevní hnutí si přeje míru a že se snaží udržováním přátelských styků, uzavíráním kolektivních smluv a pomocí smírčích soudů docíliti shody mezi organisacemi spotřebitelů a výrobců. Sjezd ubezpečuje, že družstva, představující organisace k pozvolnému přetvoření hospodářského řádu, snaží se zabezpečiti osobám v nich zaměstnaným pracovní podmínky co nejpříznivější a že organisace ty uznávají kolektivní smlouvy. Odborové organisace musí však uznati, že nebezpečí spočívá v tom, jestliže by přemrštěné požadavky podávaly jedině družstvům, neboť splnění jich by oslabilo síly družstev a prospělo by jedině soustavě soukromovýdělečné. Pokud jde o Společnost národů, přijal basilejský sjezd usnesení, v němž žádá zabezpečení světového míru, postavení Společ. národů na podklad demokratický a zdůraznil nutnost rychlého rozvoje družstevnictví v celém světě, tak aby třenice mezi národy vymizely. Sjezd vyslovil se také pro doplnění mírové akce politické společnou prací hospodářskou. Ku konci žádáno, aby ve správě Mezinárodního úřadu práce dostalo se organisacím spotřebitelským přímého zastoupení.

Od sjezdu basilejského uplynula řada let, jež vyplněna byla pokusy o formulaci jednotlivých detailů programu, v poslední době hlavně o zaujetí stanoviska k celní politice a ke k a r t e l ů m a t r u s t ů m. Sjezd Mezinárodního družstevního svazu, který se konal v létě 1927 ve Štokholmu, mohl radostně konstatovati nesporné úspěchy, kterých družstevní hnutí dosáhlo pozváním k účasti na pracích mezinárodní hospodářské konference v Ženevě i přímou účastí zástupce Mezin. družst. svazu na konferencích S p o l. n á r o d ů, avšak k vyřešení programové otázky považoval za nejúčelnější stanoviti zvláštní komité, jež vstoupilo za tím účelem ve styk se všemi národními organisacemi ke svazu přičleněnými. R e s o l u c e š t o k h o l m s k á dotýká se opětně několika velmi ožehavých otázek mezinárodní hospodářské politiky:

> »Dvanáctý kongres Mezinárodního družstevního svazu, konaný ve Štokholmu, plně oceňuje, že rada svazu národů pozvala jednoho zástupce Mezinárodního družstevního svazu jako člena mezinárodní hospodářské konference, konané před krátkou dobou v Ženevě; vyslovuje uspokojení nad velkou účastí zástupců družstev, kteří se zúčastnili konference a byli vysláni buď vládami četných zemí, nebo jako poradní znalci, anebo ať se tak stalo v uznání prospěšnosti zásad

družstevních, jako činitelé při řešení světových hospodářských problémů při obnovení hospodářského míru.

Sjezd schvaluje zásadně resoluce konferencí přijaté, pokud tyto neodporují politice mezinárodním družstevním hnutím dávno prováděné, zvláště pak onu resoluci, která se týče zrušení celních přehrad a ochranného cla, styků družstev zemědělských se spotřebitelskými a ujednání o smlouvách obchodních.

Sjezd prohlašuje, že se zřetelem ke všeobecně téměř ustálené měně nadešla chvíle, odstraniti četná, rušivě působící zařízení celního režimu, zavedená z příčin, vzniklých za války a která zájmy spotřebitelů ve všech zemích poškozovala. Prohlašuje slavnostně, že plodný a trvalý mír může býti zachován jedině uznáním vzájemné součinnosti různých států a nikoliv setrváním na úzkostlivém nacionalismu, hlásajícím heslo »každý sám pro sebe«, a že ujednání o dlouhodobých smlouvách obchodních jest nutným opatřením k dosažení tohoto cíle.

Sjezd prohlašuje, že tyto a podobné hospodářské cíle bude co nejúsilovněji podporovati a žádá organisace jednotlivých zemí, zastoupené v Mezinárodním družstevním svazu, aby uplatnily u svých vlastních vlád všechen vliv v tom směru, aby návrhy mezinárodní hospodářské konference účinnou podporou byly zajištěny.

Konečně vyslovuje sjezd ochotu spolupracovati úsilovně s organisacemi celého světa na řešení hospodářských problémů, které v Ženevě bylo šťastně zahájeno.«

Komise pro hospodářsko-politický program obrátila se na přičleněné svazy s dotazníkem, vztahujícím se na určité otázky. Materiál, jehož se komisi dostalo, není ještě úplný, akce je rozpracována a její skoncování si vyžádá asi ještě velmi dlouhé doby. I když se otázkou hospodářsko-politického programu má zabývat příští mezinárodní družstevní sjezd, který se koná ve Vídni v srpnu 1930, není tím již řečeno, že bude moci úkol tak obsáhlý a nesnadný definitivně vyřešiti.

Dosud sebraný materiál tvoří jakýsi základní rámec, v němž umístěny všechny otázky, jež svou povahou sem spadají. Pouhé vyjmenování hesel již naznačuje, jakým směrem se bude pohybovati řešení, je však současně také dokladem, jak na podkladě několika základních bodů rozvíjí se do hloubky i šíře celá stavba příštího mezinárodního programu.

Celý materiál rozvržen je na šest skupin. Do první skupiny náleží vztahy zemědělských a průmyslových výrobců k organisacím spotřebitelským. Jde tu o vztahy organické, o odbyt výrobků, o hospodářskou strukturu na družstevním či individuelním podkladě a o tak zvané pšeničné pooly. Do skupiny druhé spadají tyto problémy družstevního obchodu detailního: obchod úvěrový, nechť se jmenuje jakkoliv, stanovení cen, kontrola a přístup k surovinám a k pramenům nákupním. Skupina třetí: problémy družstevní výroby: mezinárodní koordinace, mzdy a ceny, kontrolní soustavy. Skupina čtvrtá: mezinárodní hospodářská politika: svobodný obchod, kartely, trusty, monopoly, racionalisace. Skupina pátá: banky a pojišťovnictví:

problémy mezinárodní organisace peněžnictví a použití úspor. Skupina šestá: spolupráce s ostatními mezinárodními organisacemi za účelem šetření o hospodářských, zemědělských, družstevních a jiných záležitostech.

Tak vypadá stručný výčet otázek a problémů, jež tvoří podstatu mezinárodního programu družstevního. Každá z těchto otázek vyžadovala by vlastního pojednání, analysy, synthesy a zhodnocení. Je pravda, že družstevní práce ve všech světových zemích prakticky řeší tyto otázky svou běžnou denní činností, bude však třeba jistého zvážení, překontrolování a definitivního teoretického stanovení problému.

Vezměme jen na příklad otázku svobodného obchodu. Komise, o jejíž činnosti jsme právě referovali, zjistila názory, jaké o soukromém obchodu a o otázkách celních zavládají v celé řadě zemí. Jsou země, v nichž družstevní hnutí se velmi živě interesuje o svobodný obchod a v tomto směru vykonává určitý tlak na vlády, jinde však družstevní hnutí nemělo dosud příležitosti vysloviti se. Velmi naléhavě projevují se snahy po volném obchodu mezi družstevníky anglickými; není snad sjezdu družstevního, který by v tomto směru nepřijal resoluce. Snaha po volném obchodu odůvodňuje se kategorickým zájmem spotřebitelů. Také Ústřední svaz německých spotřebních družstev v Hamburce byl vždy rozhodným přívržencem politiky svobodného obchodu. Na sjezdu ve Štětíně v roce 1925 bylo ostře protestováno proti úmyslům vlády zavésti znovu cla na obilí, maso a jiné životní potřeby. Sjezd drážďanský z roku 1928 znovu se dožadoval zvýšené ochrany konsumentů odbouráním cel. Stejně tak francouzské sjezdy družstevní v Nimes a Royanu protestovaly proti zavádění nových cel. Nejinak tomu je i v jiných zemích, ani nás nevyjímaje.

Z uvedeného plyne fakt, že družstevní hnutí ve svém celku staví se za princip svobodné výměny statků — jinak tomu ani být nemůže — přesto však se nezdá, že by družstevní hnutí spotřebitelů mělo již nyní pronikavý vliv na hospodářskou politiku svých zemí. Hnutí to lpí na ideálu svobodného obchodu, avšak kromě občasných protestů proti ochranným clům, nebo proti zvyšování neb zavádění nových cel podniká celkem málo jiných energických akcí. Tam, kde dosaženo zlepšení, zdá se, že se tak stalo spíše výsledkem všeobecného veřejného mínění. Družstevní mezinárodní hnutí musí míti tedy své vlastní určité stanovisko a svůj akční program také i pro tuto otázku a vykonávat vyšší tlak na veřejné mínění. Je pravda, že mnohého dosaženo také na Mezinárodní hospodářské konferenci v Ženevě. Nikdo nebude tvrdit, že by tam snad družstevní delegace a družstevní mínění udávaly tón, nelze však také nevidět, že jejich vliv je nesporně patrný na některých usneseních. Bylo-li řečeno o obchodní politice, že nadešel čas, aby stálému zvyšování cel byla učiněna přítrž a došlo-li toto mínění také svého výrazu v příslušném usnesení, stalo se tak i přičiněním vlivů družstevních. Lze tedy resumovati, že princip svobodného obchodu zastáván je převážnou většinou družstevních svazů a že také převládal na Mezinárodní hospodářské konferenci, že jsou tu přece jen určité výjimky a případy, jež vyžadují jisté úchylky od principu, že obchodní smlouvy na nejširším podkladě a pokud

možno dlouhodobé jsou nejlepším prostředkem, kterým lze dospěti k ideální politice úplně volného obchodu a konečně že dohoda o problémech a jich úspěšné řešení může se dít účinně jen na podkladě mezinárodní akce, k níž jednotlivé národní družstevní organisace musí přispěti.

Pravili jsme již, že otázka svobodného obchodu, ač velmi důležitá, tvoří jen jeden z mnoha bodu programu. Naznačili jsme, jaké množství otázek a problémů bude tu třeba teoreticky stanoviti. Družstevní hnutí musí ve svém programu usilovat ve všech zemích o svobodný a nerušený rozvoj, o naprostou autonomii a neodvislost, o zabezpečení tohoto vývoje uvnitř mas spotřebitelů a proti útokům, nechť přicházejí s kterékoliv strany. Hnutí to v prvé řadě sleduje politiku ochrany zájmů spotřebitelských, pomocí a prostřednictvím organisace spotřebitelské přechází na pole organisace výroby, se skupinou družstev zemědělských chce navázat nejužší styky za účelem přímé výměny zboží, racionalisací obchodního rozdělovacího aparátu a soustavy výrobní hodlá spotřebiteli prokazovat nejvyšší služby, chce jej chránit proti kartelům a trustům kontrolními opatřeními a politikou, jež bude směřovati k zvýšení konsumční síly uvnitř každé země. Rozvojem družstevního obchodu mezi jednotlivými státy a zeměmi vytvořena bude protiváha konkurenční soustavě s imperialistickou politikou a válkami. Mezinárodní obchod družstevní s vybudováním ostatních odvětví mezinárodního družstevního peněžnictví a pojištění přispěje ke klidnému soužití národů a k politice světového míru. Družstevní hnutí konečně musí postupovati s ostatními mezinárodními organisacemi, jež sledují totožné cíle, tedy s politickými stranami, jež hájí zájmy nejširších vrstev a jež usilují o kolektivisaci výrobních prostředků, dále s odborovými organisacemi, jež jsou ochranou hospodářských zájmů námezdníků a prostředkem k jich hospodářskému povznesení a konečně s těmi mezinárodními organisacemi, jež vážně usilují o zabezpečení světového míru.
